

نقش برنامه‌ریزی درسی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان

کیما آقایی^۱، مریم سلیمان فام^۲، نگین جباردخت بنایی^۳، فاطمه جعفری کلیر^۴

۱- دانشجو معلم رشته آموزش ریاضی دانشگاه فرهنگیان تبریز

۲- دانشجو معلم رشته آموزش ریاضی دانشگاه فرهنگیان تبریز

۳- دانشجو معلم رشته آموزش ریاضی دانشگاه فرهنگیان تبریز

۴- دکتری زبان و ادبیات فارسی، مدرس دانشگاه فرهنگیان تبریز

چکیده

برنامه‌ریزی درسی، مهمترین نوع برنامه‌ریزی برای فرآیند تعلیم و تربیت است. ما در صورتی شاهد پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان خواهیم بود که با شیوه صحیح برنامه‌ریزی درسی و تاثیر آن بر یادگیری دانش‌آموزان آشنا باشیم. هدف از پژوهش حاضر که از لحاظ نوع، پژوهشی کتابخانه‌ای است، بررسی نقش برنامه‌ریزی درسی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان می‌باشد. در این پژوهش با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی و با بهره‌گیری از متون کتب و مقالات همچنین با بهره‌جویی از تحقیقات سایر اندیشمندان حوزه تعلیم و تربیت برآنیم تا ضمن بازتعریف مفهوم برنامه، برنامه‌ریزی، برنامه‌ریزی درسی، پیشرفت تحصیلی و بیان اهمیت و ضرورت برنامه‌ریزی درسی در یادگیری و کسب شایستگی‌های دانش‌آموزان، به بررسی اصول و انواع برنامه‌ریزی درسی پردازیم تا نقش برنامه‌ریزی درسی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را مورد تحلیل و بررسی قرار دهیم تا به روش‌های تعالی بخش دست یابیم.

کلیدواژه‌ها: برنامه، برنامه‌ریزی درسی، پیشرفت تحصیلی، دانش‌آموزان

مقدمه

یک هدف، بدون برنامه ریزی، تنها یک آرزو است. انتوان دو سنت اگزوپری

برنامه ریزی، جزئی از زندگی انسان است و زندگی بدون برنامه، بی نظم خواهد بود؛ هر دولتی تا برنامه کارش را ارائه ندهد، از مجلس رای اعتماد نمی گیرد، هر وزارتخانه ای که برنامه نداشته باشد، در اداره امور و تخصیص بودجه و توزیع آن با مشکل مواجه می شود، مدرسه بی برنامه، بی نظم است، مدیر بی برنامه قادر به اداره مدرسه نخواهد بود، همینطور کلاس بی برنامه، مغشوش و معلم بی برنامه هم باطل کننده عمر و فاسد کننده بیت المال است. بدون شک رسیدن به هدف های واقعی آموزش و پرورش که به ایجاد تغییرات مطلوب بر رفتار و نگرش فراگیران منجر می شود به کسب مدارج علمی، پرورش فکر و مهارت های فنی منتهی می گردد. نیاز به برنامه ریزی همه جانبه احساس می شود، که یکی از جنبه ها توجه به برنامه ریزی درسی است. تاریخ در حال نوشته شدن و آینده در حال ساخته شدن است و ما نباید به تماشای بودن در صحنه زندگی و تاریخ قناعت کنیم بلکه باید با درایت و اراده قوی شرکتی فعال داشته باشیم اینجاست که اهمیت برنامه ریزی در آموزش و پرورش و شکل دادن به آینده آشکار می شود. بنابراین این سوال مطرح می شود برنامه ریزی درسی تا چه میزان بر روند پیشرفت تحصیلی و یادگیری دانش آموزان نقش دارد و تا چه میزان این رویکرد در جهت نیل به اهداف آموزشی موفق بوده است. نیل به اهداف و موفقیت در برنامه ریزی درسی از اهمیت و ارزش ویژه ای برخوردار است. همچنین کسب دانش و تحصیل علوم از آرمان ها و ایده های ارزشمند دانش آموزان است.

برای یادگیری موثر و دستیابی به اهداف آموزشی، داشتن اطلاعات جامع و کافی از ماهیت «برنامه ریزی درسی»، مورد نیاز همه آموزش دهنده ها می باشد. بنابراین، با توجه به اهمیت و نقش برجسته برنامه های درسی و تاثیر آن در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان بررسی و تحقیق درباره کارایی هرچه بیش تر آن ها بسیار ضروری و با اهمیت به نظر می رسد.

مفهوم برنامه

برنامه از حرف اضافه "بر" و کلمه "نامه" تشکیل شده است. مفهوم نامه به چیزی اطلاق می‌شود که قبلاً ثبت یا نوشته شده است، به عبارت دیگر "نامه" چیزی، نوشته شده و مکتوب را به ذهن متبادر می‌کند، لذا مفهوم کلی نامه، یعنی توجه به نوشته‌ها و مکتوبات. بنابراین اگر بخواهیم یک تعریف ساده از برنامه ارائه دهیم چنین می‌گوییم "برنامه، عبارت است از انجام دادن کارهایی که قبلاً نوشته شده است."

مفهوم برنامه‌ریزی

برنامه‌ریزی واژه‌ای مرکب از کلمه "برنامه" و مصدر "ریختن" است. از آنجا که برنامه ریختن هم در تلفظ آسان نیست و هم استفاده از آن متداول نیست، لذا به جای برنامه ریختن از واژه برنامه‌ریزی که تلفظ آسانی دارد، استفاده می‌شود. به طور کلی، برنامه‌ریزی به کاری اطلاق می‌شود که افراد برای انجام اموری خاص و یا برای رسیدن به هدفی مشخص، اقدام به طرح سازی آن می‌نمایند تا به نتایج دلخواه طبق زمان‌بندی مشخص دست یابند.

مفهوم برنامه‌ریزی درسی

اگرچه تعریف واحدی از برنامه‌ریزی درسی در میان صاحب نظران این علم وجود ندارد و هر کس بنا به تفکرات خود، تعریفی از این واژه ارائه داده است. لیکن برنامه‌ریزی درسی در میان عامه مردم، دانش‌آموزان و دانشجویان، بیشتر به معنای تعیین برنامه‌ای زمانی برای خواندن دروس و کتاب‌هاست که به‌طور کلی با مفهوم علمی برنامه‌ریزی درسی متفاوت است. در زبان انگلیسی از برنامه‌ریزی درسی بیشتر با عنوان برنامه‌ی درسی یا curriculum از ریشه لاتین course Race یاد می‌شود که به معنای میدان مسابقه و یا فاصله و مقدار راهی است که افراد باید طی کنند تا به هدف مورد نظر دست یابند. از لحاظ تاریخی نیز مفهوم میدان مسابقه یا رقابت در نظام آموزش مدرسه‌ای دارای بار معنایی خاصی است از اینکه مدارس همواره چیزی شبیه به یک میدان مسابقه را برای دانش‌آموزان تدارک دیده‌اند، زیرا تمامی دانش‌آموزان باید مجموعه‌ای از مواد، موضوعات و محتوای آموزشی که برای تمام آنها یکسان و استاندارد می‌باشد فراگیرند و از این رو تمام دانش‌آموزان برای طی برنامه درسی و دستیابی به خط پایان و دریافت گواهینامه یا مدرک تحصیلی در یک حالت رقابت یا مسابقه با یکدیگر قرار داشته‌اند.

برنامه‌ریزی درسی، مهم‌ترین مولفه نظام آموزش عالی هر کشوری محسوب می‌شود. میزان توانایی اساتید در امر تدریس ارتباط معنی‌داری با میزان آگاهی آنان از امر برنامه‌ریزی درسی دارد. به همین دلیل فرایند تدوین این برنامه‌ها و به ویژه شرکای اصلی که باید در تدوین آن مشارکت داشته باشند، طیف وسیعی از ادبیات برنامه‌ریزی درسی را به خود اختصاص می‌دهد. توجه به لزوم برنامه‌ریزی درسی و دقت در اجزای تشکیل‌دهنده آن به عنوان یک سیستم و مجموعه، نشانگر حساسی از سازمان فکری و روند آموزشی اساتید می‌باشد.

برنامه درسی با یادگیری ارتباط نزدیکی دارد و به طراحی عناصر و عوامل مختلف آن مربوط می‌شود. فرایند یادگیری تابع عوامل گوناگونی است که هر یک در جریان و چگونگی یادگیری تاثیر دارند: استعداد و توانایی‌های فراگیرنده محتوای

برنامه درسی، نقش معلم، ارتباط متقابل شاگردان، فضای یادگیری و وسایل آموزشی. این عوامل باید به صورت مجموعه به هم پیوسته عمل کنند و هر عامل، جزئی از کل محسوب شود. بنابراین برنامه درسی مجموعه قواعد و ضوابطی است که به همه عوامل و عناصر یادگیری، منطق و سازمان می‌دهد و به فعالیت‌های یادگیری نظام می‌بخشد.

مفهوم پیشرفت تحصیلی

بدون تردید، پیشرفت تحصیلی در نظام آموزشی از اهمیت والایی برخوردار است، پژوهشگران آموزشی و روان‌شناسی تلاش کرده‌اند تا عواملی که عملکرد یادگیرندگان را بهبود و ارتقا می‌دهند، شناسایی نمایند.

پیشرفت تحصیلی عبارت است از "معلومات یا مهارت اکتسابی عمومی یا خصوصی در موضوع‌های درسی که معمولاً آزمایش‌ها یا نشانه‌هایی را یا هردو، که معلمان یا دانش‌آموزان وضع می‌کنند، اندازه‌گیری می‌شود." اصطلاح پیشرفت تحصیلی به تجلی جایگاه تحصیلی یک دانش‌آموز اشاره دارد. در بیان پیشرفت تحصیلی می‌گویند: «این اصطلاح به مقدار یادگیری آموزشی‌گانه‌ی فرد به صورتی که توسط آزمون‌های مختلف درس مانند حساب، هندسه، علوم و ... سنجیده می‌شود، اشاره می‌کند.»

پس با توجه به تعریف فوق می‌توان گفت که پیشرفت تحصیلی، اصطلاحی است که به مقداری یادگیری و معلومات به دست آمده در فرایند یادگیری که توسط آزمون‌های پیشرفت تحصیلی مورد سنجش و آموزش قرار گرفته اشاره دارد بند نهایتاً بر اساس میزان پیشرفت حاصل شده می‌توان به قضاوت و تصمیم‌گیری پرداخت.

اهمیت پیشرفت تحصیلی

مسئله پیشرفت تحصیلی برای همه دانش‌آموزان اهمیت یکسانی ندارد. قطعاً همگی آن دسته از دانش‌آموزانی که درس نمی‌خوانند و همیشه نمراتشان پایین است را دیده‌ایم خوب این افراد به هیچ وجه پیشرفت تحصیلی را جدی نمی‌گیرند و اصلاً علاقه‌ای هم به آن ندارند. شاید یکی از دلایلی که باعث شده است این افراد برای پیشرفت تحصیلی هیچ تلاشی نکنند این باشد که اهمیت آن را نمی‌دانند. در اینجا قصد داریم پنج مورد از مهم‌ترین دلایل پیشرفت تحصیلی را برایتان بیان کنیم:

- ۱- چشیدن طعم شیرین موفقیت
- ۲- تشویق میان دوستان و خانواده
- ۳- داشتن حال خوب
- ۴- بالا رفتن علم و آگاهی
- ۵- سابقه‌ای خوب برای آینده

ضرورت برنامه‌ریزی

ضرورت برنامه‌ریزی برای هر سازمان و موسسه به اندازه‌ای روشن است که نیاز به تبیین و توجیه ندارد و برنامه‌ریزی برای سازمان به اندازه‌ای تنفس برای یک موجود زنده اهمیت دارد. برنامه‌ریزی برای زنده نگه داشتن و رشد سازمان در محیطی

پویا و متغیر مهم است و بدون رعایت اصول برنامه‌ریزی معنایی ندارد چرا که این اصول راهنمای عمل بوده و در جریان تهیه و اجرای برنامه‌های آموزشی تاثیر زیادی دارد. یک برنامه ریز تا زمانی که سیر حرکت خود را به خوبی شناسد موفق نخواهد نشد بدون شک هر اندازه برنامه‌ریزان نسبت به واقعیت‌ها آگاهی بیشتری کسب کنند و در خصوص تاثیرپذیری برنامه‌ها از واقعیات شناخت بیشتر و دقیق‌تری داشته باشند و واقع بینی در برنامه‌ریزی‌ها لحاظ شود می‌توانند به موفقیت برنامه‌هایشان امیدوار باشند.

انواع برنامه‌های درسی

متخصصان برنامه ریزی درسی سه نوع نظام برنامه‌ریزی درسی متمرکز، غیرمتمرکز و نیمه‌متمرکز را معرفی نموده‌اند. یکی از موضوعات اساسی در برنامه‌ریزی درسی، میزان تمرکز یا عدم تمرکز برنامه درسی است. میزان تمرکز برنامه درسی به صورت طیفی است که یک سر آن تمرکزگرایی مطلق و سوی دیگر آن عدم تمرکز کامل است. البته این دو حالت ممکن نیستند و برنامه‌های درسی کشورهای مختلف در حالتی بین این دو وضع است در تمرکز مطلق که ممکن است در سطوح متفاوت سیاسی، اقتصادی، مدیریتی، آموزشی و نظایر آن وجود داشته باشد، تمام اختیارات در دست حکومت مرکزی است و هیچ‌گونه حق تصمیم‌گیری به واحدهای موسسه‌ای پایین‌تر داده نمی‌شود و همگی، مجری سیاست‌های حکومت مرکزی هستند. شواهد زیادی وجود دارد مبنی بر اینکه تقاضای برنامه‌ریزی درسی در پیشرفت تحصیلی مؤثر است. به طور خلاصه می‌توان اظهار داشت که اگر دانش‌آموزان فرصت یادگیری چیزی را داشته باشند، معمولاً آن را فرا می‌گیرند و اگر این فرصت برای آنها فراهم نباشد، از یادگیری آن محروم خواهند شد. به عبارت دیگر، هر چه میزان تقاضا در "برنامه‌ریزی درسی مورد انتظار" با ثابت فرض کردن بقیه عوامل بیشتر باشد، دانش‌آموزان بیشتر یاد خواهند گرفت.

برنامه‌ریزی درسی شامل سازماندهی یک سلسله فعالیت‌های یاددهی-یادگیری به منظور ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار یادگیرنده‌ها و ارزشیابی میزان تحقق این تغییرات است.

در ایران، برنامه‌ریزی درسی در سطوح تحصیلی آموزش عمومی (ابتدایی، راهنمایی و متوسطه) به صورت متمرکز بر عهده وزارت آموزش و پرورش و مشخصاً "سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی است و آموزگاران ملزمند تنها از یک کتاب درسی مشخص و واحد برای تدریس استفاده کنند. (عباس حضرتی).

نقش و نتایج برنامه‌ریزی درسی

برنامه‌ریزی درسی یک عامل راهبردی است برای رسیدن به اهداف آموزشی و هدف: نتیجه مطلوبی است که رفتار در جهت آن هدایت می‌شود. هدف‌ها ارکان برنامه‌اند و مبنا و اساس کار را شکل می‌دهند. اگر قرار است برنامه درسی طرح‌ریزی شود و اگر باید کوشش‌هایی برای اصلاح و بهبود مستمر انجام گیرد مشخص بودن هدف‌های آموزش و پرورش ضرورت دارد. این آرمان‌ها و هدف‌های آموزش و پرورش معیارهای هستند برای انتخاب درس، محتوای آنها، تنظیم روش‌های آموزش و تهیه آزمون و وسایل ارزشیابی.

بی‌شک افرادی می‌توانند به جایگاه و موقعیت علمی، پژوهشی، معنوی و شغلی نایل شوند که با برنامه‌ریزی صحیح و حساب شده و با روش مطالعه منطقی و اصول، مسیر را طی کرده باشد برنامه‌ریزی و استفاده بهینه از فرصت‌ها، موضوعی است بسیار مهم. این موضوع برای دانشجویان و دانش‌پژوهان و دانش‌آموزان جوان، بسیار ارزشمند است. (عباس حضرتی) شواهد زیادی وجود دارد مبنی بر اینکه تقاضای برنامه‌ریزی درسی در پیشرفت تحصیلی مؤثر است. به طور خلاصه می‌توان اظهار داشت که اگر دانش‌آموزان فرصت یادگیری چیزی را داشته باشند، معمولاً آن را فراموش نمی‌کنند و اگر این فرصت برای آنها فراهم نباشد، از یادگیری آن محروم خواهند شد. به عبارت دیگر، هر چه میزان تقاضا در «برنامه‌ریزی درسی مورد انتظار» با ثابت فرض کردن بقیه عوامل بیشتر باشد، دانش‌آموزان بیشتر یاد خواهند گرفت.

چارچوب نقش معلمان در نظام برنامه‌ریزی درسی

نقش معلمان در برنامه‌ریزی درسی از جمله موضوعات مهم و اساسی در نظام‌های آموزشی بوده است. بررسی‌های انجام گرفته در باره علل ناکارآمدی برنامه‌های درسی نشان می‌دهد که دلیل اساسی این شکست، فقدان مشارکت معلمان در فرایند برنامه‌ریزی بوده است. (زابار، ۱۹۹۴) به طور کلی، به نظر می‌رسد مشارکت معلمان در برنامه‌ریزی درسی کاری پیچیده است زیرا مسائل سیاسی، مالی، قانونی و روش‌های اجرایی را در برمی‌گیرد و لازم است در بستر و زمینه فرهنگی فهمیده شود، اما در عین حال اهمیت و توسعه نقش و مشارکت معلمان در نظام برنامه‌ریزی درسی موجب ارتقای کیفیت تولید و اجرای برنامه‌های درسی می‌شود.

متخصصان برنامه‌ریزی درسی سه نوع نظام برنامه‌ریزی درسی متمرکز، غیرمتمرکز، نیمه متمرکز را مطرح کرده اند که نقش معلمان در هر یک از آنها متفاوت است:

۱- در نظام‌های متمرکز، قدرت مرکزی با همکاری متخصصان دانشگاهی و خبرگان آشنا به محیط و شرایط اهداف، محتوا، روش‌های تدریس شرح فعالیت‌های کلاسی را برای کل کشور تعیین می‌کنند و ارزشیابی برای سنجش میزان دستیابی به حداقل صلاحیت‌ها بوده و نمره، ملاک پیشرفت است. بنابراین معلم مجری برنامه است و مشارکتی در تعیین اهداف و محتوا ندارد (سلسیلی، ۱۳۸۶) و (لیفبور و آل، ۲۰۱۴).

۲- در نظام‌های غیرمتمرکز، معلمان اهداف و محتوا را به سه صورت انجام می‌دهند:

الف- گزینش از بین برنامه‌های درسی و مواد آموزشی موجود.

ب- سازگاری سازی برنامه‌های درسی موجود با شرایط و خصوصیات محلی، کلاس درس، استعدادها و علایق و نیازهای دانش‌آموزان

ج- تدوین برنامه‌های درسی و مواد آموزشی جدید.

در این نظام معلمان با آگاهی از شرایط اجرای برنامه‌های درسی از قبیل شرایط و امکانات محلی و کلاس درس خود، استعدادها و علایق و نیازهای دانش‌آموزان و دیگر عوامل مرتبط، برنامه‌های درسی و مواد آموزشی را تهیه و تدوین می‌کنند (اکرمی و حسینی، ۱۳۸۴) و (شاور، ۲۰۱۰).

۳- در نظام‌های آموزشی نیمه متمرکز، هدف‌ها و سیاست‌های کلان، به عنوان برنامه واحد، در مقیاس کشوری تعیین می‌شود، و مسولان در اتخاذ روش‌های متناسب با شرایط و مقتضیات زمان و مکان، آزادی عمل دارند (سلسبیلی، ۱۳۸۶). به هر حال واضح است که نقش و مشارکت معلمان در نظام‌های برنامه‌ریزی درسی گوناگون و متنوع است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی مفهوم برنامه، برنامه‌ریزی درسی، پیشرفت تحصیلی و بررسی اهمیت و ضرورت آنها و تاثیر آنها بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان می‌باشد نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که انتخاب برنامه درسی متناسب با نیازها و علایق و استعداد دانش‌آموزان باعث موفقیت تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و علاقه بیشتر آنها به مطالعه و تحصیل می‌باشد و همچنین باعث دوام بیشتر آموخته‌ها می‌شود. مطمئناً مجموعه‌ای از عوامل فردی محیطی یا عوامل شناختی و غیر شناختی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تاثیر گذارند البته در هیچ پژوهشی امکان جمع‌آوری و تحلیل هر سه متغیرها وجود ندارد. در پژوهش حاضر به بررسی نقش برنامه‌ریزی درسی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پرداخته‌ایم.

برنامه‌ریزی درسی مهم‌ترین مولفه نظام آموزشی هر کشوری محسوب می‌شود اگر چه تعریف واحدی از برنامه‌ریزی درسی در میان صاحب نظران وجود ندارد اما با این وجود مفهوم برنامه‌ریزی درسی در میان عامه مردم به معنای تعیین برنامه‌ای زمانی برای خواندن دروس و کتاب‌ها می‌باشد.

در این پژوهش بررسی شد که در فرآیند یادگیری عوامل مختلفی اثرگذار هستند که این عوامل به صورت مجموعه به هم پیوسته عمل می‌کنند که مفهوم برنامه درسی به همه عوامل موجود سازمان و نظم خاصی می‌دهد که شواهد زیادی درستی این امر را که برنامه‌ریزی درسی در پیشرفت تحصیلی موثر است نشان می‌دهند.

پیشنهادات کاربردی

۱. با توجه به اهمیت، ضرورت و تاثیر فراوان برنامه‌ریزی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پیشنهاد می‌شود وزارت آموزش و پرورش از طریق برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های تخصصی ویژه معلمان که شاخص‌ترین عنصر دست‌اندرکار برنامه‌ریزی درسی هستند و انجام برنامه‌ریزی بدون وجود ایشان امکان‌پذیر نیست، آشنایی بیشتر ایشان را با ارتباط میان برنامه‌ریزی درسی و پیشرفت تحصیلی، فراهم نماید.

۲. توجه به تمامی جنبه‌های وجودی دانش‌آموزان در طرح برنامه‌های درسی.

۳. هدفمند شدن برنامه‌های آموزشی دانشگاه فرهنگیان در راستای اهداف برنامه‌ریزی درسی در آموزش و پرورش.

۴. الگوگیری از برنامه‌ریزی‌های درسی موفق در دنیا برای طرح برنامه‌های درسی کشور.

۵. توجه به جایگاه ویژه معلمان و مدیران مدارس در امر برنامه‌ریزی درسی.

۶. نظارت بر اجرای برنامه درسی و استفاده از نتایج آن در برنامه‌ریزی درسی.

۷. توجه ویژه به تکنولوژی برنامه‌ریزی درسی که از مقوله مهم برنامه‌ریزی درسی می‌باشد.

منابع

۱. فتحی واجارگاه، کوروش؛ ۱۳۸۴، اصول برنامه ریزی درسی، تهران: انتشارات ایران زمین،
۲. ملکی، حسن؛ ۱۳۸۰، مقدمات برنامه ریزی درسی، تهران: انتشارات سمت،
۳. حضرتی، عباس، ۱۳۹۵، بررسی نقش برنامه ریزی درسی در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، کنفرانس بین المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و مطالعات فرهنگی اجتماعی، قم:، <https://civilica.com/doc/609879>
۴. برایسون ریچارد، ۱۳۹۰، برنامه ریزی استراتژیک برای سازمان های عمومی و غیر انتفاعی ترجمه دکتر مهدی خادمی و قربان ادبی، انتشارات اریانا، چاپ دوم تهران
۵. مهر محمدی، محمود، ۱۳۸۷، برنامه درسی پنهان در برنامه درسی: نظرگاه، رویکرد ها و چشم انداز، ویراست دوم، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها، تهران